

Bedřich Loewenstein

nar. 20. 6. 1929 (Praha)

historik (dějiny novověku)

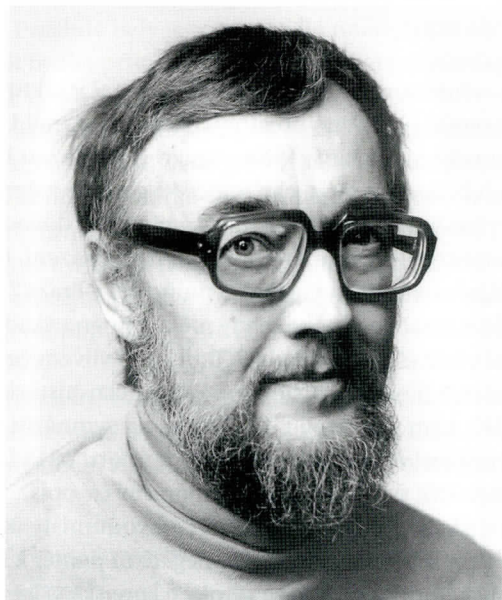
< B. Loewenstein (2010).

Narodil se v česko-německo-židovské rodině, vyrůstal v takto kulturně mnoho-
vrstevnatém a bilingvním pražském prostředí. Jeho otec Arnold Loewenstein, oční
lékař a profesor Německé univerzity v Praze, emigroval v březnu 1939 do Velké Britá-
nie (r. 1952 zde zemřel). Bedřichovi a jeho matce již gestapo zabránilo odcestovat za
otcem, matka byla vězněna na Pankráci, on byl z rasových důvodů vyloučen z gym-
názia. Před transportem byl zachráněn záměnou dat narození, takže byl pouze to-
tálně nasazen. Po válce nastoupil na reálné gymnázium v Praze 7, kde v červnu 1949
maturoval. Formující význam pro něho tehdy měla zejména Akademická YMCA jako
místo setkávání přemýšlivých mladých lidí a pod vlivem četby T. G. Masaryka
a E. Rádlu začal studovat filozofii a historii na Filosoficko-historické fakultě Univer-
zity Karlovy (dále UK), kam nastoupil r. 1949. Ještě na gymnáziu mu vyšel první tiš-
těný text v posledním čísle Peroutkova *Dneška* v únoru 1948 (*TGM o politických
stranách*), mezi přáteli šířil svůj studentský strojpisný časopis.

Angažovanost a diskuse s mladými nadšenými komunisty vedly k tomu, že byl
v červnu 1951 vyloučen ze studia pro údajně negativní poměr k lidově demokratic-
kému zřízení a Sovětskému svazu, a to za výroky o korejské válce a názory na otázky
vnitřní politiky. Pracoval pak jako dělník na stavbě a poté absolvoval dvouletou vo-
jenskou službu. Teprve po ní mohl v letech 1953–1956 pokračovat ve studiu na zá-
kladě výjimky udělené ministerstvem školství. Studium ukončil 18. 6. 1956 (s titulem
promovaný historik) na základě diplomové práce *Počátky německého demokratického
hnutí*, poté získal místo redaktora časopisů *Dějepis ve škole* a *Zeměpis ve škole* ve Stát-
ním pedagogickém nakladatelství. Od 1. 10. 1957 byl přijat jako aspirant v Historic-
kém ústavu ČSAV (dále HIÚ), kde postupoval jako odborný asistent (od 1. 10. 1960)
a vědecký asistent (od 1. 6. 1961). Téměř pětisetstránkovou kandidátskou disertační
prací *Rané liberální a demokratické hnutí v Německu – předpoklady, počátky, proble-
matika (1789–1832)* obhájil 29. 11. 1961, a získal tak vědeckou hodnost kandidáta his-
torických věd – CSc. (jeho školitelem byl F. Graus). Vědeckým pracovníkem HIÚ zůstal
i jako nestraník až do r. 1970. V době aspirantury se oženil s Marií Stryjovou
(1931–1977), českou spisovatelkou repatriovanou r. 1947 z ukrajinské Volyně; naro-
dily se jim dcery Miriam (nar. 1958; koreanistka, studovala na Filozofické fakultě UK)
a Šimona (nar. 1964; filozofka působící v Berlíně).

Části kandidátské práce publikoval B. Loewenstein v *Československém časopise his-
torickém* (1960) a ve sborníku *Historica* (1962). Jeho původně značně nejisté posta-
vení v ústavu se během 60. let postupně zlepšovalo a získával si renomé jako znalec

moderního a současného německého myšlení. Kromě specializace na historiografii a určité otázky německých dějin (předbřeznový liberalismus, výmarský antidemokraticismus či německý zážitek z 1. světové války) se postupně zaměřoval na mezioborové zpracovávání historických a sociálních témat, na obecnější problémy krize evropské civilizace a dále na otázky filozoficko-metodologické. Většina dílčích i větších studií přitom směřovala k tématu zvláštnosti německého vývoje a předpokladů

B. Loewenstein kolem r. 1979,
kdy začal působit v SRN.

nacismu. Své studie a četné recenze publikoval v řadě odborných a kulturních periodik – např. *Československý časopis historický*, *Filosofický časopis*, *Dějiny a současnost*, *Sociologický časopis* a *Orientece*. Roku 1965 absolvoval studijní pobyt v Mohuči a poté byl zván k přednáškám na řadu západoněmeckých univerzit. Z této doby pochází studie *Irrationalismus und Zivilisation: Zu den ideologischen Voraussetzungen des Nationalsozialismus* (Braunschweig 1965; též anglicky a francouzsky). Zúčastnil se také přípravy výboru s českými překlady T. W. Adorna a J. Habermase (*Dialektika a sociologie*, Praha 1967). Jako „revizionistický intelektuál“ se B. Loewenstein stal partnerem pro mladší západní intelektuály a navázal kontakty s mnoha historiky, např. G. Mannem, E. Noltem, K. Sontheimerem, E. Jäcklem a G. Iggersem.

Léta 1968–1969 završila jeho dosavadní dílo. Větší publikaci představuje populární monografie o Bismarckovi (Praha 1968), která široce přesahuje biografickou rovinu do dějin politických idejí a ideologií. Práce o českém politickém myšlení reprezentuje esej *Český pravicový radikalismus a první světová válka* v zásadním sborníku

české historiografie 60. let *Naše živá i mrtvá minulost* (ed. F. Graus, Praha 1968); analýza antidemokratických proudů byla působivým korektivem k euforii Pražského jara nad českým demokratismem. Spolupráci se zahraničními historiky završilo velké mezinárodní sympozium *Fašismus a Evropa*, jež B. Loewenstein sám připravoval od r. 1967; uskutečnilo se v Praze 28.–29. 8. 1969. Loewensteinův hlavní (stejnomený) referát symposia zahrnuje 80 stran z dvousvazkového konferenčního protokolu (HIÚ,

B. Loewenstein 16. 7. 2009 na kolokviu *Dějiny víry v pokrok*, které uspořádá Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR v Praze v Lannově vile u příležitosti jeho 80. narozenin.
Zleva: J. Musil, B. Loewenstein a jeho starší dcera Miriam (koreanistka).

Praha 1969–1970), který po vytištění však již nesměl být distribuován. Ještě r. 1969 odmítl nabídku profesury v Buffalu (USA). Rozhodnutím konkurzní komise z 22. 4. 1970 mu nebyla prodloužena smlouva a v rámci „reorganizace“ byl z HIÚ propuštěn. Vytištěný sborník jeho prací *Středověk 20. století* byl (až na pár kusů) stažen a zničen, stejně jako studie *Evropa, světová válka a fašismus* (ta vyšla v Praze až v r. 2003 jako *Civilizace a fašismus*). Následoval úplný zákaz publikování. Tím došlo k zmaření možnosti plánované syntézy mnohaletého zkoumání předpokladů nacismu v Německu.

Od podzimu 1970 do konce r. 1978 byl B. Loewenstein zaměstnán jako tlumočnick a překladatel na velvyslanectví SRN v Praze. Díky přístupu ke kurýrní poště vytvořil jedno z důležitých spojení mezi domácím disentem a zahraničím pro předávání knih, korespondence a dalších materiálů. Zajistil například převoz osobního archivu K. Kaplana anebo spoluinicioval známá *Acta persecutionis*, informaci pro západní odbornou veřejnost o perzekuci domácích historiků. Ve vlastní odborné práci mohl pokračovat pouze soukromě, i tak ale vznikla série samizdatových esejí a studií, ve kterých pře-

vážně obracel pozornost k problematice moderní civilizace a občanské společnosti. Část z nich vyšla v Německu zásluhou K. Sontheimera a G. Manna pod titulem *Plädoyer für die Zivilisation* (Hamburk 1973). Nabídka profesury na Freie Universität v Západním Berlíně představovala novou šanci; po několika neúspěšných pokusech získal povolení a odcestoval v lednu 1979. V letech 1979–1994 tu pak působil jako profesor novějších dějin 19. a 20. stol., a zakotvil tak v německé moderní historiografii. Přednášel a publikoval o době předbřeznové, národních hnutích 19. stol., utopickém socialismu, 1. světové válce, mírových projektech a komparaci revolucí, rakouských a českých dějinách, dějinách osvícenství, ekonomických teoriích 17. a 18. století atd. Druhý vrchol v Loewensteinově díle přišel na přelomu 80. a 90. let, když své dřívější dílčí práce, prohloubené několikaletým novým studiem, syntetizoval ve dvou navazujících pracích *Entwurf der Moderne: Vom Geist der bürgerlichen Gesellschaft und Zivilisation* (Essen 1987, česky Praha 1995) a *Problemfelder der Moderne: Elemente politischer Kultur* (Darmstadt 1990). Roku 1988 také založil berlínské kolokvium pro historii a psychologii, z něhož vydal sborník *Geschichte und Psychologie: Annäherungsversuche* (Pfaffenweiler 1992). Vhled do normalizační atmosféry za opoňnou zprostředkovával v cyklu článků na stránkách *Frankfurter Allgemeine Zeitung* a v rozsáhlejších populárních dějinách Prahy *6mal Prag* (pseudonym Fritz Böhm, München 1988, 1990).

Listopad 1989 přinesl do tohoto druhého tvůrčího vrcholu možnost částečného návratu. Loewenstein přechodně přednášel na UK v Praze a začal publikovat v širokém spektru domácích odborných periodik a sborníků, v Čechách vydal i samostatné publikace: *O nacionalismu a revolucích* (Praha 1991), statě z let 1985–1995 *My a ti druzí: Dějiny, psychologie, antropologie* (Brno 1997; německy vyšlo v Drážďanech 2003). Devadesátá léta přinesla nová témata a se získanou pojmovou a teoretickou výzbrojí je uplatňoval převážně jako esejista a vědecký publicista. Postupně se stále více vracel k problematice českých dějin a kultury, i když jeho hlavní působiště zůstávalo již v Německu, kde spolupracuje zejména s mnichovským ústavem Collegium Carolinum (každoroční bohemistická setkání v Bad Wiessee, spolupráce s časopisem *Bohemia* apod.). Po ukončení aktivní profesury se z Berlína přestěhoval se svou druhou ženou do klidného prostředí v německých Francích. Třetí vrchol v Loewensteinově díle se dostavil v posledních letech, kdy se soustředil na spektrum kulturněhistorických, filozofických a sociálních témat, která tvoří spojnicí jeho badatelských zájmů od mládí, aby je završil v opus magnum *Víra v pokrok: Dějiny jedné evropské ideje* (Praha 2009). Tato kniha představuje skutečný počet z jeho životního díla.

Jakkoli se život B. Loewesteina vyznačoval silnou diskontinuitou, úzce související s dějinnými událostmi 20. století, je pro jeho dílo příznačná výrazná kontinuita problematiky, ve které podrobuje mnohovrstevnaté historické reflexi mj. i svou osobní zkušenost a znalost prostředí, z něhož vyšel. Po tom, co sám prožil v nacistické a stalinové epoše, věnoval usilovné mnoholeté bádání zejména německým dějinám 19. století s výsledky, které mu zajistily respekt doma i mezi zahraničními badateli. V 60. letech v návaznosti na to ukazoval a také spoluvytvářel nové přístupy ke zkoumání ideových, psychologických a sociálních předpokladů nacismu; byl klíčovou

osobou pro komparativní mezinárodní výzkum a pro první spolupráci mezi českou a (západo)německou historiografií na tomto poli. Posuny k obecnějším otázkám krizi 20. století, moderny a modernity, občanské společnosti, evropského nacionalismu a normativního pojetí evropské civilizace se v jeho historickém díle pojí s integrací výsledků dalších vědních disciplín, jež si rovněž do značné míry osvojil: sociologie, sociální psychologie, antropologie, dějin myšlení a kultury, filozofie, ekonomie a politologie. Hutný vědecko-esejistický styl, opírající se o neobvyklý literárně pramenný tezaurus, dodává jeho pracím osobitou tvářnost, která se sice nikdy netěšila široké popularitě, ale vždy vedla k původním a oceňovaným výsledkům. B. Loewenstein je zároveň historikem, jenž dlouhodobě a intenzivně zprostředkoval pohledy na řešení důležitých novověkých témat oboustranně mezi českou a německou historiografií.

BIBLIOGRAFIE JEHO DĚL:

Prečan, V. – Janišová, M. – Roeser, M. (eds). *Překračování hranic* (viz níže), s. 299–315.

LITERATURA O JEHO ŽIVOTĚ A DÍLE:

Mann, G., in: Loewenstein, B.: *Plädoyer für die Zivilisation*, Hamburg 1973, s. 7–10; Brabec, J. a kol.: *Slovník zakázaných autorů 1948–1989*, Praha 1991; Dus, J. A. – Hájek, T., in: *Křesťanská revue* 59, 1992, s. 206–209; Mandler, E. (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89. Sborník*, Praha 1993, s. 45–55; Šimsa, J., in: Gabriel, J. a kol.: *Slovník českých filosofů*, Brno 1998, s. 338–339; Prečan, V. – Janišová, M. – Roeser, M. (eds): *Překračování hranic aneb zprostředkovatel Bedřich Loewenstein. Jubilejní spis k 70. narozeninám evropského historika*, Praha – Brno 1999; Ulrich, B. – Prečan, V., in: Loewenstein, B.: *Wir und die anderen*, Dresden 2003, s. 431–434.

TH